



Vier generaties Oranjes, geportretteerd door Willem van Honthorst rond 1650: Willem van Oranje, Maurits en Frederik Hendrik, Willem II en Willem III.

GOLDEN YEARS

Is anno nu de Amsterdamse Zuidas the place to be, drie eeuwen geleden was dat de grachten-gordel. Niet voor niets spreken we vol ontzag over de Gouden Eeuw. De enorme welvaart in die periode maakte Amsterdam tot het machtscentrum van de wereld. Kees Zandvliet, hoofdconservator geschiedenis van het Rijksmuseum, deed onderzoek naar wie de 250 rijkste Nederlanders waren van de Gouden Eeuw. Hoe verdienden zij hun geld? Hoe zetten ze het om in macht? Tipje van de goudgerande sluier: "De Oranjes betaalden toen al geen belasting, en ze waren tuk op oorlog."

Tekst: Renson van Tilborg, Foto's: Collectie Rijksmuseum Amsterdam

Kampioenen in macht en vermogens waren -inderdaad, goed geraden- de Oranjes.

Let er maar 'ns op wanneer u de eerstvolgende keer over de Amsterdamse Ruyterkade rijdt: naast het Centraal Station verrijst momenteel een stationseiland van grootstedelijke allure, met 's lands grootste bibliotheek, kantoor- en woontorens en een heus China Town. Een van de kantoor-torens gaat Admiraal de Ruyter heten en de projectontwikkelaar maakt er nu al reclame voor: 'Your Own Golden Age Starts Here'. Als er één eeuw is in de Nederlandse geschiedenis die het waard is onderzocht te worden: op rijkdom, dan is het wel de 17e eeuw. In onze collectieve herinnering is het dé eeuw van de macht, culturele bloei en puissante rijkdom, stelt Kees Zandvliet terecht vast in het

voorwoord van zijn boek 'De 250 rijksten van de Gouden Eeuw'. Om vervolgens in ruim 450 pagina's de Brenninkmeijers en de Dreesmannen van weleer aan ons voor te stellen. "Uitgangspunt was om een historisch verantwoorde en tegelijkertijd onderhoudende 'who is who' te schrijven," zo blijkt Zandvliet terug. Een geslaagde exercitie, zo blijkt na lezing: de Gouden Eeuw komt helemaal tot leven dankzij de human interest-saus waarmee Zandvliet zijn geschiedenisverhaal opdient. Zo doet de geschiedenisexpert haarfijn uit de doeken hoe Gillis Valckenier, in de tweede helft van de Gouden Eeuw de machtigste burgemeester van Amsterdam, financieel afrekende met zijn politieke vijanden.

"Valckenier verhoogde bijvoorbeeld het fiscale vermogen van zijn politieke vijand Andriës de Graeff in één klap van 100.000 naar 700.000 gulden. Het geeft treffend weer hoe er werd gespeeld met macht en vermogens."

Oranje Boven

Kampioenen in macht en vermogens waren -inderdaad, goed geraden- de Oranjes. Zandvliet: "Prins Maurits verdiende tijdens zijn hoogtijdagen 450.000 gulden per jaar. Afgezet tegen de koopkracht van nu komt dat neer op een jaarincome van ongeveer dertig miljoen euro. Tel daarbij op dat de Oranjes toen al geen belasting betaalden -evenals de buitenlandse ambassadeurs overigens- en je weet hoe ze op een



Prins Maurits en zijn broer Frederik rijden over de Paardenmarkt in Volkenburg. Ze worden vergezeld door edellieden en voorafgegaan door drie pages. Maurits was net prins van Oranje geworden en ging zich steeds meer als vorst gedragen. Daarom wordt zijn koets niet door vier - zoals te doen gebruikelijk - maar zes schimmels getrokken. Saillant detail: spierwitte schimmels waren regebrechte statussymbolen in die tijd.



Andrius de Graeff kwam uit een machtsge familie. Zeven keer was hij burgemeester van Amsterdam, en vóór hem waren ook zijn vader en broer burgemeester geweest. Rijk waren zij ook, het vermogen van Andrius' vader werd in 1631 geschat op 270.000 gulden, vergelijkbaar met een stordige twee miljoen euro nu.

gegeven moment aan een familiekapitaal kwamen van 25 miljoen gulden. Een flink deel van hun inkomsten dankten de Oranjes aan kaapvaart, oftewel: gelegitimeerde piraterij. Daarnaast haalden ze pachtopbrengsten uit de vele domeinen die ze bezaten, en kreeg bijvoorbeeld Frederik Hendrik 'salarisstrookjes' voor de uiteenlopende functies die hij bekleedde. Zo was hij niet alleen stadhouder in verschillende Gewesten, maar ook hoogste militair en stond hij als vlootvoogd aan het hoofd van de Marine. Een regelrechte grootverdiener dus, met als bewijsvoering een nalatenschap waar wij nu nog steeds zicht op hebben. In de jaren dertig van de Gouden Eeuw liet Frederik Hendrik namelijk een keur aan paleizen verrijzen, ontworpen door de beste architecten van dat moment. Zandvliet: "Hij schakelde bijvoorbeeld Jacob van Campen en Pieter Post in voor de nieuwbouw van paleizen in Rijswijk en Honselaarsdijk. En voor ingrijpende verbouwingen aan het Oude Hof, nu Paleis Noordeinde, en Huis ten Bosch, het kasteel van Buren en het jachtslot in Dieren. Ook bij de inrichting van die gebouwen waren grote geldsommen gemoeid, waarbij onder andere Rubens en Rembrandt speciaal werden ingehuurd voor het vervaardigen van 'locatiegebonden' schildertijen."

Ambacht versus almacht

Je kunt twee berekeningen op de vermogens van toen loslaten om de huidige waarde te benaderen, meent Zandvliet. "Neem het kapitaal van koopman Elias Trip: een miljoen gulden. Sommige economische historici hanteren factor 10 om de prijsontwikkeling in de voorbije drie

eeuwen te compenseren. In dat geval zou Trip anno nu goed zijn voor 10 miljoen euro. Het Internationale Instituut voor Sociale Geschiedenis hanteert echter een tool die rekening houdt met zowel prijsontwikkeling als welvaartsgroei, en komt zo uit op factor 70. Trips vermogen zou dan vandaag de dag 70 miljoen euro bedragen. Als we nu weer terug gaan naar die miljoen ouderwetse florijnen en dit bedrag vergelijken met het jaarincome van een ambachtsman in de tijd - een schoenmaker of een timmerman - dan heb je het over om en nabij de 300 gulden. Trip bezat dus 3333 keer het

jaarincome van de gewone man."

Niet verwonderlijk dus dat de Tripjes het breed lieten hangen. Zo liet Elias een kolossaal huis bouwen aan de Kloventersburgwal. In de volksmond werd het na oplevering al snel omgedoopt tot Trippenhuys. Het staat drie eeuwen na dato nog steeds fier overeind en is heden ten dage het onderkomen van de Koninklijke Nederlandse Academie van

"Je hoefde niet, zoals in de Middeleeuwen, aan het Hof te zitten om carrière te maken."



Michiel de Ruyter, nr. 116 met een geschat vermogen van 350.000 gulden...



En de gouden Chathambeker die hij kreeg van de Staten van Holland als dank voor zijn succesvolle zege op de Engelse marinebasis Chatham.

Wetenschappen. Wat in het verlengde van de opkomst van een 'macher' als Trip opvalt aan de 17e eeuw was de nauwe relatie tussen macht en geld. "Blauw bloed speelde geen doorslaggevende rol om aan de macht te komen," weet Zandvliet. "Je hoefde niet, zoals in de Middeleeuwen, aan het Hof te zitten om carrière te maken. De Gouden Eeuw beleefde wat dat betreft de opkomst van wat we nu Nouveau Riche noemen. Zoals Hooft en Deutz, allebei groot geworden door bankieren te combineren met handel in nieuwe grondstoffen, zoals kwikzilver en hoogwaardig ijzer. Stuk voor stuk ondernemende mensen, Fentener van Vlissingen-types, die hard werken combineerden met slimme investeringen en beleggingen. Of neem Margaretha van



De rijksten op een rij

1. De Oranjes, Stadhouders van Zeeland, Holland etc. - 25 miljoen gulden
2. Hans Willem Bentinck, Graaf van Portland - 11 miljoen
3. Elisabeth Tiellens, weduwe van o.a. Jan Trip - 1,9 miljoen
4. Louis de Geer, koopman en industrieel - 1,5 miljoen
5. Guillelmo Bartolotti, koopman en bankier - 1,2 miljoen
6. Cornelis Speelman, Gouverneur-Generaal VOC - 1,2 miljoen
7. Louis Trip, ondernemer en regent - 1,1 miljoen
8. Elias Trip, koopman - 1 miljoen

Geen wonder dus dat De Graeff zich een grachtenpand in de Gouden Bocht kon veroorloven. Hier, aan de nieuw aangelegde Herengracht, bouwde hij een luxe herenhuis, met twee beelden op de dakrand. Het staat er nog steeds, op nummer 446.



Ziehier de jonge Maria Trip, geportretteerd door 'sociëtschilder' Rembrandt. Goed beschouwd een huwelijksadvertentie in de vorm van een schilderij, want de vrijgezelle Maria werd prompt het hof gemaakt door zeer welvarende heren. Maar ze is dan ook een goede partij, met haar voor die dagen hippe haircut en modieuze jurk van Franse snit.

Valckenburg, ook zo'n ondernemende tante, die na de dood van haar man Marcus de Vogelaar decennialang succesvol leiding gaf aan diens internationale handelsfirma. Ze was de eerste en laatste vrouwelijke bewindhebber van de VOC, een mannenbolwerk van heb ik jou daar?

De familie Bicker was, via huwelijken, gelieerd aan de schatrijke familie De Graeff. De Bickers en de Graeffen waren samen de 'top of the bill' van Amsterdam. Gezinshoofd Andries Bicker (nr 32) vergaarde zijn rijkdom met een grote scheepswerf op de plek die vandaag de dag Bickerseiland heet, en met handel op Rusland, waar hij onder meer bont vandaan haalde. Dat zijn zoon Gerard 'de dikke' hier schaamteloos patserig wordt verzeuwigd, heeft te maken met het feit dat een dikke buik in die tijd een teken van macht en rijkdom was. Hoe dan ook straalt alles aan Gerard uit dat we hier te maken hebben met een vlees geworden exponent van wat we nu nouveau riche noemen.



Logeren op stand

Was het allemaal goud wat er blonk voor deze 250 rijksten?

Niet altijd, er waren faillissementen bij de vleet, een enkeling werd afgeperst, en om prestige af te dwingen ging het geld er met bakken uit. Neem de Oranjes, zegt Zandvliet: "Toen Mary Stuart, dochter van de Engelse koning Karel 1 na haar huwelijk met de veertienjarige prins Willem naar de Nederlanden overkwam, nam ze een gevolg van driehonderd hovelingen mee. De kost en inwoning voor dit bonte gezelschap was voor rekening van Frederik Hendrik: een miljoen gulden. Een kostbaar logeerpartijtje, kun je wel stellen."

Al met al stond de Republiek der Nederlanden in hoog aanzien - met dank aan de Oranjes, de koopliu, de zeevaarders en de kunstenaars. Zandvliet: "De situatie hier kende zijns gelijke niet, op geen andere plek in de wereld was een dergelijke economische voorspoed gaande. In Duitsland waren in de 17e eeuw maar tweemensen die zich miljonair mochten noemen. Londen telde er tien, maar dat was dan ook 's werelds grootste stad in die tijd. Met 400.000 inwoners tegenover 175.000 in Amsterdam. En Londen had weliswaar een beurs, maar Amsterdam was het onbetwiste economische machtsblok van het Westen, met de Beurs als epicentrum. Iedereen kwam naar ons, van de Habsburgse keizer tot Venetiaanse koopliu. Op de Beurs van Amsterdam werd gehandeld in alles wat in die tijd voorhanden was, van Spaans zilver tot Italiaans marmer.

En de topschilders van toen, van Rembrandt tot Frans Hals, deden op hun beurt goede zaken in het buitenland. De NV Nederland was geboren, en we zijn er niet armer van geworden. Kom maar eens kijken in het Rijksmuseum: een erfenis die zijns gelijke niet kent in de wereld."



Petronella Oortman dankt haar rijkdom aan de wapenhandel van haar vader. Haar vermogen groeide nog eens toen zij trouwde met een zijdekoopman. Het geld besteedde ze aan een peperdure hobby: een poppenhuis. Het kostte de speelse Petronella zo'n dertigduizend gulden, niet in de laatste plaats vanwege de detailleringen: echte marmere vloeren, echte kunst aan de muren, uitgevoerd door schilders van naam en faam, en porseleinen servies op tafel. Oortman woonde in hartje Warmoesstraat, destijds de PC Hooftstraat van Amsterdam.



Meer over dit onderwerp leest u in:

De 250 rijksten van de Gouden Eeuw, door Kees Zandvliet. Uitgever: Nieuw Amsterdam, €39,95.

Proefschrift onthult dubieuze kanten van strijd Willem van Oranje Brabanders dupe van Opstand

TILBURG - De opstand onder leiding van Willem van Oranje, Maurits van Nassau en de Staten-Generaal tegen de Spaanse bezetter in de 16e en 17e eeuw was geen glorieuze bevrijdingsstrijd maar een misdadige oorlog waarvan de Brabantse bevolking de dupe was. Dat concludeert onderzoeker Leo Adriaenssen.

Hij promoveert eind oktober aan de Universiteit van Tilburg op het proefschrift 'Staatsvormend geweld. Overleven aan de frontlinies in de meierij van Den Bosch, 1572-1629.' Volgens hem is het nodig dat de Nederlandse geschiedschrijving over de Tachtigjarige oorlog wordt herzien. „Het heldhaftige beeld van de bevrijdingsstrijd dat nu bestaat, is absoluut niet representatief. Willem van Oranje maakte zich met zijn tactiek van de verschroeide aarde schuldig aan oorlogsmisdaden tegen zijn eigen bevolking.”

Voor de plattelandsbevolking in de frontlinies was het slachtoffer. Onder meer in Brabant en de IJsselstreek vielen veel slachtoffers. Archiefonderzoek toont volgens Adriaenssen



Held of oorlogsmisdadiger?

aan dat in de Meierij 70 procent van de bevolking tussen 1580 en ongeveer 1600 het leven liet.

Mede door de terreurcampagne van de 'vader des vaderlands' Willem van Oranje en diens zo-

nen Maurits en Frederik Hendrik. Volgens Adriaenssen was er sprake van een uithongeringpolitiek, waarbij Staatse troepen stelselmatig oogsten verwoestten, landerijen onder water zetten en dorpen verbrandden. Hij meent dat de mate van geweld tijdens de Tachtigjarige oorlog niet te verantwoorden is. „De Brabantse plattelandsbevolking had geen enkel belang had bij een nieuwe staat. De voornaamste cliënten van Willem van Oranje waren Hollandse kooplieden. Dit was geen bevrijdingsoorlog van het volk, maar van een belangenclub die veilig achter het Hollandse water zat.” De onderzoeker zet daarom vraagtekens bij het Wilhelmus. „Ik heb niets tegen het volkslied, maar het blijft vreemd dat onze nationale identificatie berust op het verheerlijken van een vorst die oorlogsmisdaden tegen zijn eigen bevolking beging.”

Willem van Oranje (of 'de Zwijger') werd geboren op 24 april 1533 op Slot Dillenburg en werd vermoord in Delft op 10 juli 1584. Hij begon en leidde de Opstand tegen de Spaanse koning Filips II, die leidde tot een onafhankelijk Nederland.